

Осн. тв.: Феоктист (Мочульский), архиепископ Курский и Белгородский // Учено-богословские и церковно-проповеднические опыты студентов Киевской духовной академии LXIII курса. – К., 1910. – С. 15–128.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. 175. – № 2042; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 2912.

Опубл. дж.: Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1906–1907 учебный год. – К., 1907. – С. 73; [Те саме] за 1909–1910 учебный год. – К., 1910. – С. 540–544, 641, 659; Курский адрес-календарь [на] 1916 год. – Курск, 1916. – С. 121, 307–309; Репресована УАПЦ: Політичні репресії проти священників Української Православної Автокефальної Церкви (1919–1938): за документами Галузевого державного архіву Служби безпеки України // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2005. – № 1/2 (24/25). – С. 89–91, 93, 98; Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17–30 жовтня 1927 року : документи і матеріали / упоряд. С. І. Білокінь, І. М. Преловська, І. М. Старовойтенко. – К., 2007. – С. 31, 39, 52, 61, 65, 67, 70, 71, 73, 76, 77, 78, 80, 84, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 113, 114, 115, 143, 146, 149, 159, 164, 182, 183, 223, 235, 236, 238, 296, 298, 303, 304, 305, 312, 321, 330, 336, 344, 345, 346, 356, 382, 383, 384, 386, 388, 389, 391, 413, 419, 423, 427, 434, 435, 440, 442, 450, 451, 452, 453, 455, 518, 560, 611, 646, 647; *Ігнатуша О. М.* Православні Церкви України (20–30-ті рр. ХХ ст.). Джерела з історії. – Запоріжжя, 2008. – С. 137–140, 155–165, 183.

Літ.: *Власовський І.* Нарис історії Української Православної Церкви. – Т. IV. – Кн. 1. – Нью-Йорк, 1961. – С. 140, 144, 173, 338; *Василь (Липківський), митр.* Історія Української Православної Церкви. Розділ VII: Відродження Української Церкви / вступ. і замітки протопресвітера С. В. Савчука. – Вінніпег, 1961. – С. 51, 113; Реабілітовані історією. Полтавська область. – Кн. 4. – Полтава, 2006. – С. 178; *Ігнатуша О. М.* ВУЦ-ТОК: невідома сторінка історії Української Церкви // УІЖ. – 2007. – № 5. – С. 112, 117; *Выборнова Е.* Храм во славу святой Троицы. – Ч. 1. – Режим доступу: <https://www.proza.ru/2010/12/29/1015>. – Назва з екрана.

М. Л. Ткачук, С. Л. Кузьміна

ФЕОДОСІЙ (ШАПОВАЛЕНКО(В) Михайло Іванович) [рос. Феодосий (Шаповаленко(в) Михаил Иванович)] (1811–22.08[03.09].1883), архієпископ РПЦ, випускник КДА – церк. діяч і педагог.

Нар. у с. Григоро-Денисівка Олександрійського пов. Херсон. губ. (нині – територія с. Новогригорівки Другої Долинського р-ну Кіровоград. обл.) у сім'ї священника місцевої Свято-Успенської церкви. Навчався у Катеринослав. ДС (1829–35) і КДА (1835–39). За характеристикою однокурсника В. І. Аскоценського, у студентські роки – «очень

добрый, умный и веселый товарищ». Наприкінці академ. курсу прийняв чернецтво (постриг звершено єпископом *Інокентієм (Борисовим)* 03.05.1839 у Благовіщенській Конгрегаційній церкві Києво-Братського монастиря). Закінчив КДА зі ступ. магістра богослов'я і словесних наук (ухвалу академ. Конференції від 15.07.1839 затверджено Св. Синодом 31.12.1839). Рукопис випускного твору Ф. «Историческое обозрение употребления Псалмов при Богослужении в Церкви Ветхозаветной» зберігається у ІР НБУВ.

З 27.09.1839 призначений на посаду вчителя богослов'я Полтав. ДС. 22.10.1839 рукопокладений у сан ієродиякона; 29.10.1839 висвячений на ієромонаха. Після затвердження магістерського ступ. – професор богослов. наук (з 31.12.1839). У окремі роки викладав Св. Письмо (09.01–15.07.1841) і франц. мову (01.09.1841–01.01.1842; 16.01.1843–18.01.1845). З 02.03.1843 виконував обов'язки інспектора (затверджений на посаді ухвалою Св. Синоду від 23.04–22.05.1843. За бездоганну службу 22.05.1845 зарахований до складу соборних ієромонахів КПЛ.

30.06.1845 переведений на посаду інспектора і професора богослов. наук КДС. 21.10.1848 призначений ректором Волин. ДС, членом Волин. духовної консисторії та Кременецького повітового Ком-ту піклування про тюрми. Як ректор Волин. ДС, одночасно служив настоятелем (із 12.11.1848 – в сані архімандрита) Загаєцького Св. Йоана Милостивого чол. монастиря (с. Загайці Кременецького пов. Волин. губ.; нині – с. Малі Загайці, Шумського р-ну Терноп. обл). За часів ректорства Ф. у Волин. ДС благодійним коштом наставників і студентів було збудовано «теплу» (опалювану) Трьохсвятительську церкву (діяла з листопада 1851 до вересня 1896).

03.12.1852 обійняв посаду ректора Полтав. ДС. Згідно з указом Св. Синоду від 14.12.1859 перебував у річному відрядженні, згідно з чергою, у С.-Петербурзі, де звершував священнослужіння і проповідував. У 1860

тимчасово входив до складу С.-Петербур. духовної консисторії; брав участь у діяльності синодального ком-ту з розгляду проектів реформи духовних шкіл.

17.01.1861 був переведений на ректорську посаду до Воронежської ДС із одночасним виконанням обов'язків настоятеля Воронежського Акатового в ім'я Св. Алексія, митрополита Московського, чол. (нині – жін.) монастиря. За кілька років спромігся суттєво поліпшити організацію навч. процесу, вирішити низку невідкладних матеріально-побутових проблем, піднести дисципліну серед студентів і викладачів, внести струмін'я оновлення у викладання богослов. дисциплін. Завдяки «строгой справедливости», відповідальному ставленню до своїх обов'язків, адм. та викладацьким здібностям, гуманному ставленню до учнів заслужив їхню повагу й любов, заживши слави «лучшего в Воронежской семинарии ректора».

01.09.1863 у Ісаакіївському соборі м. С.-Петербурга був висвячений на єпископа Тамбовського і Шацького. Перебуваючи на Тамбовській каф-рі, виявив себе не лише «добрим пастирем» і благодійником, а й вправним адміністратором, який залишив помітний слід у житті єпархії. Зокрема, за ініціативою Ф. було відкрито Тамбовське жін. єпархіальне училище (1863; в подальшому надавав цьому закладу щорічну матеріальну підтримку з власних коштів), запроваджено посаду вікарного єпископа (1868) та систематичне скликання з'їздів єпархіального духовенства. У тамбовський період життя переклав із франц. мови твір римокатол. духовного письменника Огюста Ніколя (Auguste Nicolas, 1807–1888) «Философские размышления о божественности религии христианской» (вийшов друком у ж-лі «Тамбовские епархиальные ведомости» й окремим виданням у 3 т. (4 кн.)).

Указом Св. Синоду від 25.06.1873 призначений єпископом Вологодським і Великоустюзьким. Характеризуючи Ф. як людину високих моральних якостей, сучасники пов'язували його раптове переведення на

віддалену і кліматично сувору Вологодську каф-ру із непоступливістю «сильним світу цього» у принципових питаннях, що стосувались обов'язку і сумління (зокрема – з відмовою здійснити висвячення особи, не гідної священства). Протягом 10-річного служіння у Вологодській єпархії (27.07.1873–22.08.1883) виявив себе енергійним та діяльним архіпастирем. Систематично оглядаючи єпархію, відвідував, за твердженням сучасника, «такіе труппы Вологодской губернии, где никогда не бывали архиереи». Дбаючи про поліпшення матеріально-побутових умов духовних навч. закладів, передав у власність і розпорядження вологодського духовенства свічний завод, що належав архієрейському відомству. Зусиллям Ф. у Вологодській ДС було відкрито паралельні класи та попечительство про нужденних вихованців, а також суттєво піднесено матеріально-побутовий стан єпархіального навчально-виховного притулку для сиріт (доньок священнослужителів) при Вологодському Горньому Успенському жін. монастирі. На облаштування притулку, будівництво його 3-поверхового кам'яного корпусу, а також подальше утримання виділив із власних заощаджень, за різними даними, від 20 до 30 тис. руб. Заслужив довіру й пошану пастви.

Протягом багаторічного духовного служіння здобув численні церк. і держ. відзнаки. Мав ордени Св. Анни 2-го (26.08.1856), 2-го з імп. короною (21.04.1862) і 1-го (20.04.1869) ступ.; Св. Володимира 2-го ступ. (16.04.1878). 15.05.1883 піднесений до сану архієпископа.

28.06.1883, попри незадовільний стан здоров'я і застереження лікарів, вирушив у чергову двомісячну архієрейську поїздку єпархією, плануючи відвідати 6 повітів, звершити 24 Літургії й освятити 2 храми. У липні 1883, перебуваючи в м. Устюзі (нині – м. Великий Утьог у Вологодській обл. РФ) сильно застудився. Помер у м. Тотьмі (нині – Вологодської обл. РФ) на 72-му році життя від набряку легенів. Похований у

Вознесенському соборі Тотемського Спасо-Сумориного чол. монастиря.

Пер. [із франц.]: *Николь О.* Философские размышления о божественности религии христианской : в 3 т. – Тамбов, 1866–1871. – Т. 1. – 1866. – 736 с.; Т. 2. – Вып. 1. – 1869. – [II], 440 с.; Вып. 2. – 1869. – 466 с.; Т. 3. – 1871. – [6], 636 с.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. 175. – № 2285; Ф. 304. – Дис. 91; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 1034, 1422; Оп. 2. – Спр. 5825; Оп. 3. – Спр. 214.

Опубл. дж.: *Палицын П.* Речь при прощании о. ректора Феодосия с семинарией // Воронежские Ев. – 1867. – № 4. – Ч. офиц. – С. 123–124; Прибытие в Вологду преосвященнейшего Феодосия, епископа Вологодского и Устюжского // Прибавления к Вологодским Ев. – 1873. – № 15. – С. 549–552; Преосвященный Феодосий, архиепископ Вологодский [некролог] // Моск. ЦВед. – 1883. – № 39. – С. 450–451; Высокопреосвященный Феодосий, епископ Вологодский [некролог] // Прибавления к Воронежским Ев. – 1883. – № 19. – С. 837–840; Преосвященный Феодосий, архиепископ Вологодский [некролог] // Тамбовские Ев. – 1883. – № 18. – С. 719–721; Слово высокопреосвященнейшего Ионафана, архиепископа Ярославского и Ростовского, при погребении архиепископа Вологодского и Устюжского Феодосия в Тотемском Спасо-Суморине монастыре, 27 августа 1883 // Прибавления к Вологодским Ев. – 1883. – № 18. – С. 315–318; *Кириков Н., свящ.* Речь при погребении высокопреосвященнейшего Феодосия, архиепископа Вологодского и Устюжского // Там само. – С. 319–321; Высокопреосвященный Феодосий, епископ Вологодский и Устюжский // Там само. – С. 323–332; Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – Отд. III (1796–1869 гг.). – Т. 5 (1823–1869 гг.) / с предисл., введ. и прим. проф. прот. Ф. И. Титова. – К., 1915. – С. 256, 286–291, 320, 336, 459–460.

Літ.: Ректоры Воронежской ДС // Воронежские Ев. – 1885. – № 16. – Ч. неофиц. – С. 554–559; *Никольский П. В.* История Воронежской духовной семинарии. – Ч. 2. – Воронеж, 1899. – С. 49–51; *Теодорович Н. И.* Волынская духовная семинария. История первоначального устройства ее и подведомственных ей духовных училищ. Списки воспитанников, окончивших в ней курс учения, а также начальников и наставников ее в период времени с 1796 по 1900 г. – Почаев, 1901. – С. 833–834; *Рункевич С. Г.* Вологодская епархия // ПБЭ. – Т. III. – СПб., 1902. – Стлб. 717–718, 734–735; Вологда, XII – начало XX века : краеведческий словарь / Ф. Я. Коновалов, Л. С. Панов, Н. В. Уваров. – Архангельск, 1993. – 298 с.; *Кученкова В. А.* Житие архиереев тамбовских. – Тамбов, 1999. – С. 24–26; *Мануил (Лемешевский), митроп.* Русские православные иерархи, 992–1892 : в 3 т. – М., 2003. – Т. 3. – С. 122–124; *Просветов Р. Ю.* Феодосий (Шаповаленко Михаил) // Тамбовская энциклопедия. – Тамбов, 2004. – С. 636; *Феодосий [Васнев], еп. Тамбовский и Мичуринский.* Тамбовская духовная семинария и тамбовские епископы в 1860–1870-х гг. // Тамбовские Ев. – 2010. – № 2 (26). – С. 29–31.

М. Л. Ткачук

ФЕОКТИСТ (ПОПОВ Федір Аполлонович) [рос. Феоктист (Попов Федор Аполлонович)] (06[18].02.1826–02[14].12.1894), архієпископ РПЦ, випускник КДА – церк. діяч, педагог, місіонер, проповідник.

Нар. у с. Каленикове Валківського пов. Харків. губ. (нині – Коломацького р-ну Харків. обл.) * у сім'ї священника. Початкову освіту здобув у Харків. повітовому ДУ, середню – у Харків. ДС (1841–47), яку закінчив зі срібною медаллю. У 1847–51 навчався у КДА, де здобув ступ. магістра богослов'я і словесних наук (рішення Конференції КДА від 07.08.1851 затверджено Св. Синодом 23.09.1852). 05.08.1851 прийняв чернецтво (чин постригу звершено ректором КДА *Антонієм (Амфітеатровим)* у Києво-Братському Богоявленському монастирі). Митрополитом Київським і Галицьким *Філаретом (Амфітеатровим)* був висвячений на ієродиякона (14.08.1851) та ієромонаха (26.09.1851). Випускний твір Ф. «Император Юстиниан I и его заслуги в отношении к Церкви Христовой» вийшов друком у Києві в 1856.

Після закінчення КДА призначений помічником ректора з викладання богослов'я Воронежської ДС (17.09.1851). 14.07.1853 переведений на посаду професора КДС. Був зарахований до складу соборних ієромонахів КПЛ (21.01.1855). З 17.12.1856 – інспектор КДС. У 1858 тимчасово виконував обов'язки ректора КДС і управителя Київ. Свято-Микоцького Пустинного монастиря.

З 05.12.1859 – ректор Тамбовської ДС і настоятель Козловського Троїцького чол. монастиря (нині – у м. Мичуринську Тамбовської обл. РФ). 20.12.1859 піднесений до сану архімандрита. Одночасно – член Тамбовської духовної консисторії (з 12.02.1859),

* Згідно з документами з архіву КДА (див.: ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 3492. – Арк. 8; Спр. 3498. – Арк. 9). За поширеними даними – нар. у с. Верхній Салтів Вовчанського пов. (нині – р-ну) Харків. губ. (нині – обл.).